

ÇEVRE AÇISINDAN SULAK ALANLARIN ÖNEMİ

Levent YAVUZ (*)

PLÂN

1. Giriş
2. Sulak Alanlar Hakkında Genel Bilgi
 - A. Sulak alanların Tanımı
 - B. Sulak Alanların Faydaları
 - C. Uluslararası Ramsar Sözleşmesi
3. 5516 Sayılı Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun
4. Sazlık ve Bataklıklara İlişkin Yargıtay Kararları
5. Sonuç ve Sulak Alanların Korunması İçin Öneriler

1. GİRİŞ

Sulak alanlar göçmen kuşların konaklama yerleri ve önemli kuş alanlarıdır. Bu alanlar, yerleşim yerlerine yönelik taşkınları ve sıtma hastalığının yayılmasını önleme, yeni tarım alanları açma ve sulama gerekçeleriyle bugüne kadar DSİ'nce kurutulmaktaydı. Ancak, DSİ sulak alanların kurutulması projelerini uygularken "çevre sorunlarına yol açma olasılığını" ve böylece doğal dengelerin bozulmasına sebep olup olmayacağını değerlendiren Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) raporları düzenlemeye başlamıştır (1).

(*) Ankara Hakimi.

(1) Gürson G., Göçmen Kuşlara Daha Güzel Mekanlar, Cumhuriyet 2, 10.6.1993.

Yazımızın amacı da; doğal yaşamın korunmasında önemli yeri olan bu sulak alanların kurutulmasına ilişkin mevzuat ve Yargıtay uygulamalarının, günümüzde önemi gittice artan Çevre Hukuku açısından bir değerlendirmesini yapmaktır.

2. SULAK ALANLAR HAKKINDA GENEL BİLGİ

A) Sulak Alanların Tanımı :

Kısaca RAMSAR adı verilen (Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Önemi Olan Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi) sözleşmeye göre sulak alanlar "doğal veya suni, daimi veya geçici, suyu akan veya durgun, tatlı acı veya tuzlu, gelgit bölgelerinde suların çekildiği dönemlerde su seviyesi altı metreyi aşmayan, deniz kesimlerini de kapsayan, bütün bataklık, turba ve suyla kaplı alanlar" olarak tanımlanır (2).

B) Sulak Alanların Faydaları

Çevre canlı ve cansız olarak iki bölümden oluşur. Ancak, ikisi de birbirine bağımlıdır. Çünkü, ne canlılar üzerinde veya içinde yaşadıkları cansız çevre olmadan yaşayabilirler ne de cansız çevrenin canlılar olmadan bir anlamı vardır.

Canlılara gelince, Dünya'da insan dahil iki milyon civarında canlı türü yaşamaktadır. Bunların önemli bir bölümünü hayvanlar az bir bölümünü de bitkiler oluşturmaktadır. Ancak hayvanların varlığı tümüyle doğrudan veya dolaylı bitkilerin varlığına bağlıdır. Çünkü, bitkilerin büyük çok büyük bir bölümü, hem hayvanların solunumu için gerekli oksijeni, hem de temel besin maddelerini üretirler. Bu nedenle, öncelikle yabancı bitki örtüsünün ve ormanların mutlak korunması gerekir (3).

Yüksek biyolojik çeşitliliğe ve dinamik bir yapıya sahip olan sulak alanların önemi ancak son yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır. Ülkemizde daha önceleri sıtma ile mücadele amacıyla kurutulmaya başlatılan sulak alanlar, sonkaki yıllarda yerini ta-

(2) Karavuz S., Çevre Açısından Sulak Alanların Önemi, Kök Dergisi, Eylül, Ekim 1992.

(3) Sarıhan E., (Ç.Ü. Özel Bülten) Çepeçevre, Temmuz 1993.

rımsal toprak kazanımı ve yaygın drenaj çalışmalarına bırakmıştır.

Tropikal ormanlardan sonra birim alanda en yüksek organik madde üreten sulak alanların, ekolojik ve ekonomik açıdan sayısız faydaları bulunmaktadır (4). Herşeyden önce bataklıklar yaşam üretir. Büyük miktarda karbon içerdiklerinden bataklıklar karbonun atmosfere karbondioksit olarak karışmasını engeller. Bataklıklar suyu kirleten maddeleri çevreden kendi içine çekerek göllerin nehirlerin ve su kaynaklarının temiz kalmalarını sağlar. Yağmurların sürekli yağması sonucu ortaya çıkan selleri sünger gibi emerek insanları felaketten kurtarır. Aynı zamanda toprağı bir arada tutan yapıştırıcı gibidir. Bataklıkların en yararlı olduğu konu bir çok kuş türünü barındırmasıdır. Türkiye'de bulunan 426 kuş türünün 250'sini göçmen türler oluşturmaktadır. Kuşlar kuzey-güney doğrultusunda göç hareketi sırasında sulak alanlarda dinlendikten sonra yollarına devam etmekte. Sulak alanlarda yapılacak kurutma çalışmaları kuşların sayısında azalmaya yol açacaktır.

C) ULUSLARARASI RAMSAR SÖZLEŞMESİ

İran'ın Ramsar kentinde 1971 yılında imzaya açılan Ramsar (Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi) Sözleşmesi 1975 yılında yürürlüğe girmiştir.

Taraf ülkelere "toprak planlamalarında sulak alanların koruma önlemlerini gözönünde bulundurma" yükümlülüğü getiren Ramsar Sözleşmesi'ne Türkiye de taraf olmuştur. Sözleşme, sulak alanların korunması konusunda taraf ülkelerin ulusal politikalar belirlemelerini öngörmekte ve koruma için uluslararası işbirliğini artırmayı hedeflemektedir.

(4) Karavuz, S., a.g.m.

3. 5516 SAYILI BATAKLIKLARIN KURUTULMASI VE BUNDAN ELDE EDİLECEK TOPRAKLAR HAKKINDA KANUN

A) Bataklıkların Kurutulması :

Yukarıda sulak alanların tanımı yapılırken bataklık ve sazlık- larında bu tanıma girdiği belirtilmişti. Bataklık ve sazlıklar tüm dünyada uzun yıllar, hastalık taşıyan sivrisinelere yataklık eden verimsiz alanlar olarak nitelendirilmiştir. Sıtma önleme şeklinde başlayan kurutma çalışmaları, hızlı nüfus artışına pa- ralel olarak tarımsal arazi ihtiyacı sebebiyle kolay elde edilebi- len arazi olarak görülmüştür. Ancak yapılan kurutmalar sonucu elde edilen arazilerin pek çoğunda istenilen tarımsal üretime eri- şilemediği gibi, bir kısım yerlerde de tuzlanma, turbiyerlerin yanması, rüzgar erozyonu gibi nedenlerle kısa zamanda toprak verimsizleşmiştir. Ayrıca yörenin su rejiminde meydana gelen bozulmalar ve iklimsel değişmelerin yanı sıra birçok canlı türü- nün tehlikeye düşmesi ya da tamamen yok olması gibi telafisi mümkün olmayan sorunlar ortaya çıkmıştır (5). Örneğin Amik Gölü'nün tarımsal toprak kazanımı için kurutulması ile Türki- ye'ye has bir kuş olan yılan boyun'un soyu tükenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın ortalarında yü- rürlüğe giren Bataklık Yasası gereğince sulak arazilerin kuru- tulmasına büyük bir hızla devam edilmesi üzerine; Hükümet 1970 yılında Bataklıkları Koruma Yasası çıkartmıştır (6).

B) 5516 Sayılı Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun

23 Ocak 1950'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe gi- ren 5516 sayılı yasanın amacı; Belediye hudutları dışındaki ba- taklıkları ve bu tür sulak alanların kurutulmasıyla tarım arazisi haline getirilmesine ilişkin işlemlerin düzenlenmesidir. Kurut- manın devlet eliyle yapıp yapılmayacağına karar verildikten sonra, şayet devlet eliyle yapılmayacak ise, başvuran kişiler ta-

(5) Erdem O., Basın Açıklaması, (Göllerin Korunması Meclisi Bekliyor) Cum-huriyet Gazetesi, 12.7.1993.

(6) Mitchel J., Kaybolan Kuş Cenneti, National Geographic.

rafından gerekli koşulların yerine getirilmesi sonucunda kurutulmuş arazinin bu kişiler adına tapuya tescil edileceği hükme bağlanmıştır (md. 7).

Yasanın 3. maddesinde kurutma konusunda karar verecek olan komisyonun kimlerden oluşacağı açıklanmıştır. Daha sonra birtakım değişikliklere uğramasına rağmen, bütünüyle ele alındığında 5516 sayılı yasanın bataklıkların tarımsal amaçlı kurutulması olduğu derhal anlaşılmaktadır. Yasa koyucu kurutmanın doğal bitki örtüsü ve yaban hayatı üzerindeki etkisini gözönüne almamıştır. Bir başka deyişle, günümüzde önemi anlaşılan çevre hukuku temel prensipleri yasanın yürürlük tarihinde değerlendirilmemiştir. Bu yolla da tarımsal toprak kazanımı yoluyla üretimin ve ulusal gelirin artırılmasındaki toplumsal yarar ile doğal bitki örtüsünün ve yaban hayatının korunması sonucu çevrenin yararı karşı karşıya gelmiştir. O günlerde önemi bu kadar iyi anlaşılamayan çevre hukukunun temel ilkelerinin, günümüzde ciddi boyutlarda ele alınması gerektiği tartışmasızdır.

Avrupa Topluluklarında da Kurucu Antlaşmalarında doğrudan yer almamasına rağmen, uygulamada çevre korunması konusunda ortak bir yaklaşım benimsenmesi gereği hissedilmiştir. Bu açıdan kabul edilen Dördüncü Eylem Programında: Topluluk içinde yaban hayatı ve içindeki canlıları korumak için önlemler alınması kabul edilmiştir (7).

Günümüzde yasalar yapılırken çevreye ve yaban hayatına olacak etkisi gözönüne alınmalıdır. 5516 sayılı yasanın da çevre hukuku açısından doğal hayata olan zararı yukarıda anlatılmaya çalışılmıştı. Kaldı ki, bu yasal yolla elde edilen tarım arazilerinin bir çoğu bugün elden çıkmış durumdadır.

C. Tapu Kanununa Göre Kurutulan Yerler :

2644 sayılı Tapu Kanununun 15. maddesine sahipli arazide meydana gelen bataklıkların sıhhi sebeplerden dolayı kurutulması zorunluluğuna ilişkin hükümler konulmuştur. Maddeye göre sağlık nedenleriyle kurutulması gerekli olan bataklık sahibi

(7) Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Avrupa Topluluğunda ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı, s. 18-19.

tarafından kurutulmadığı takdirde, Devlet veya vilayet tarafından kurutulacaktır (8).

Bu arada, ülkemizde tabiatın korunmasında çok önemli yer tutan Milli Parklar Yasası, Kara Avcılığı Kanunu, Turizmi Teşvik Yasası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve Kıyı Yasası ile getirilmiş hükümler ile flora, fauna ve ekolojik değerlerin korunmasına büyük önem verilmeye başlanılmıştır.

4. SAZLIK VE BATAKLIKLARA İLİŞKİN YARGITAY KARARLARI

Hukuk Genel Kurulunun 7.3.1990 gün ve 1989/1-608 Esas ve 1990/144 Karar sayılı kararında özetle, "sazlık ve bataklıklar özel mülkiyete konu olamazlar, iktisap zaman aşımı ile mülk edinilemezler. Ancak, 3402 sayılı Kanununun 17. maddesi uyarınca iktisap mümkündür" denilmek suretiyle bataklıkların imar ihya yoluyla kazanılmasının mümkün olduğu açıklanmıştır (9). Ancak, HGK'nun bu kararına rağmen bu yolda kararlılık kazanmış olan görüş ise; bataklıkların kurutularak elde edilecek arazilerin kazanılması hakkında özel kanunlarında yazılı olan şartların gerçekleşmesi gerektiğidir. Özel kanun hükümleri yürürlükte olduğu sürece bataklıkların imar ihya yoluyla edinileceği hakkındaki HGK'nun yukarıda özetlenen kararına katılmak mümkün değildir.

5. SONUÇ VE SULAK ALANLARIN KORUNMASI İÇİN ÖNERİLER

Ülkemizde 1986 yılı sonuna kadar toplam 190 bin hektarın üzerinde sulak alan kurutulmuştur. Tarımsal toprak kazanımı için yapılan kurutma çalışmaları çoğu zaman beklenen sonucu vermemiştir. Bu faaliyetler sonucunda elde edilen arazilerin ancak % 35'i tarıma elverişli hale gelmiştir. Geri kalanlar ise toprakların yanması, tuzlanma verim düşüklüğü, iklim değişiklikleri ve erozyonun yanı sıra biyolojik açıdan da bir çok kayıplara maruz kalmıştır (10).

(8) Esmen G., Mevzuatımızda Gayrimenkul Hükümleri, s. 268, 1967 Ankara.

(9) Kılıç H., Yargıtay Emsal Kararları ile İktisap Zaman aşımı Yorumu, s. 430-431. 1993 Ankara.

(10) Karavuz s., a.g.m.

Sazlık ve bataklıklarımızın yukarıda özetlenen ekolojikve ekonomik açıdan yararları gözönüne alınarak; bu alanlara hastalık odağı veya tarımsal arazi kaynağı olarak değil, korunması gerekli doğal SİT alanları olarak bakmak zorundayız. Bu bakımdan, günümüzde artık geçerliliğini yitirmiş olan "5516 sayılı Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun" derhal yürürlükten kaldırılarak, sulak alanlar ile ilgili yasal düzenlemelerin tümünü içerecek ve yetkili tüm merciler arasındaki işbölümü ve birlikteliği sağlayacak bir "Sulak Alanların Korunması Yasası" çıkartılmasında sayısız yararlar bulunmaktadır.